

az utókor gondolja. Itt van pl. Tóth Kálmán és Majthényi Flóra esete. Hegedüs tanár úr portréjából az derül ki, hogy a szoknyapecér költő megkeserítette az ábrándos költő életét. Kevesen emlékeznek rá, hogy a fiatal lány miként tréfálta meg jóvendőbelijét. Állítólag két pohár vízbe fehér port hintett, majd közölte Tóth Kálmánnal, hogy édesanyja ellenzi a házasságukat, okosabb tehát, ha megmérgezik magukat. Tóth Kálmán rögtön rá is állt a dologra; s amikor már kezdett rosszul lenni, Flóra kisasszony kinevette őt, mondván, hogy csak cukrot hintett a vízbe. A költő szerelmespár viszontagságokkal teli élete végül is oly megható, hogy csak azon csodálkozunk: miért nem dolgozták fel regényíróink vagy filmrendezőink a témát.

Egy ilyen arcképcsarnoknál az olvasó, szinte óhatatlanul, a kedvenceit kezdi el keresgélni. És jó eséllyel meg is találja, mert a gyűjteménybe felvett 222 személy igen jól "lefed" a magyar irodalmat, néhol olyan részeit is, amelyek érdemtelepül nem kaptak hangsúlyt az irodalomtörténeti munkákban. Külön érdekessége, hogy a népszerű szerzőkről (Pósa, Szabolcska, Rejtő) is szól. S helyenként, az egyes írások rövidsége ellenére, meglepően sokszínű képet ad: Dugonics Andrásról nemcsak azt tudjuk meg, hogy korai sikeres regényíróink egyike volt, de azt is, hogy matematikus volt (Ottlik és Esterházy kollégája, ha úgy tetszik), sőt, nyelvünk egyik legsikeresebb megújítója. (Alig van költőnk, akinek ne lett volna Etelka nevű szerelme, a szögedies "kör" szó pedig egyszerűségében is telitalálatnak bizonyult.)

Hegedüs Géza irodalmunknak nemcsak jeles ismerője, de egyúttal jeles ismertetője is; igazi tanár, aki már-már archaikusnak tetsző (s épp ezért igen rokonszenves) didaktikai módszerekkel próbálta meg sok éven át a rádió hallgatóságához is közel hozni az irodalmat. S miként ottani tevékenysége vélhetően a rádió hangarchívumának, úgy írásos tevékenysége a magyar irodalomtörténetírásnak maradandó alkotása.

ANDOR CSABA

A szókincsbővítés lehetőségei a szlovák társalgási és irodalomórákon

A nemzetiségi pedagógusok, a szlovákot tanítók is régóta tudatában vannak annak, hogy a nemzetiségi nyelvoktatásban új utakat kell keresni. Az utóbbi tíz évben többször elhangzott – hivatalosan is –, hogy a nemzetiségi nyelvoktatásban a kommunikatív nyelvtanításra kell a hangsúlyt helyezni. Nem indulhatunk ki abból a feltételezésből, ami sajnos már régen nem igaz, hogy a tanulók a nemzetiségi nyelv anyanyelvi szintű ismeretével jönnek az iskolába. Az iskolának alkalmazkodnia kell a realitáshoz, ti. hogy a családban a nemzetiségi nyelv nem él a régi módon, épp ezért az iskola feladatává válik annak megtanítása. E helyzet felismeréséből adódik, hogy a nemzetiségi nyelvoktatásban is előtérbe került az intenzív és hatékony nyelvtanítás új módszereinek keresése. Ez napjainkra a nemzetiségi iskolák létkérdésévé vált, annak ellenére, hogy az érvényben lévő szlovák nyelv és irodalmi tantervek, melyek a magyar nyelv és irodalom tantervek felépítését követik, kevésbé alkalmasak a tanulók szókincsének fejlesztésére, hiszen összeállításuknál nem ez volt a meghatározó szempont.

Az utóbbi években egyre inkább teret kap a tanári szabadság és az új utak keresése az oktatási folyamatban. Ez kedvez a nemzetiségi pedagógusoknak is, akik eddig is, az adott körülmények között is, keresték az intenzívebb és hatékonyabb nemzetiségi nyelvtanítás lehetőségeit.

A szlováktanárok körében általános vélemény, hogy a szlovák nyelvtanítás egész koncepcióját meg kell változtatni. Ez vonatkozik nemcsak a tananyagra, de a nemzetiségi pedagógusképzésre, a nemzetiségi nyelvtanárok felkészítésére is. Az új

tantervek kidolgozásáig azonban az adott körülmények között, az adott tantervi anyag lehetőségein belül is keresni kell a hatékonyabb nemzetiségi nyelvtanítás módszereit.

A nemzetiségi iskolákban jelenleg a szlovák nyelv és irodalom tantárgynak a felsőtagozaton három összetevője van: nyelvtan, irodalom és társalgás. Ezek közül a szókincsfejlesztésnek és a nyelvi készség fejlesztésének természetesen a társalgási órákon van a legnagyobb lehetősége. Ezek kötetlen formája, oldott légköre nagyon sok lehetőséget kínál az intenzív nyelvtanulásra, de tévedés azt gondolni, hogy ebből fakadóan "könnyebb" társalgást tanítani, mint hagyományos értelemben vett irodalmat. Jelenleg ugyanis a szlováktanárok többsége nincs metodikailag erre felkészülve (felkészítve). Előnyük van azokban a kollégáknak, akiknek a másik szakjuk valamilyen idegen nyelv (legtöbb esetben orosz), ui. metodikailag ők vannak leginkább felkészítve a kommunikatív nyelvtanításra.

A módszertani problémák mellett nehezíti a helyzetet a segédletek (képek, fóliásorozat, hanganyag stb.) hiánya is. Ezekből a gondokból fakadóan ezeken az órákon fenyeget a leginkább az átgondolatlanság, a következetlenség veszélye az oktatási folyamatban. Ezt csak akkor tudjuk elkerülni, ha az adott témakörben nagyon átgondoljuk nyelvfejlesztő tevékenységünket. Első feladat (ez elsősorban pl. 5. osztályban, új csoporttal, osztállyal való ismerkedés esetében alapvetően fontos) felmérni a tanulók nyelvi szintjét, szókincsét a témával kapcsolatban. Ennek legjobb módszere az irányított beszélgetés, melynél felhasználjuk a társalgási segédkönyvek szövegét, valamilyen képet (az orosz nyelvtanításhoz használt képanyag, szlovák képeskönyvek: Detská encyklopédia, Svet okolo nás, Obrázkovy slovník stb.) vagy közös élmények, séták, látogatások tapasztalatait beszéljük meg.

A tanulóknak az adott témára való "ráhangolása" és a szókincs felmérése után elkezdődhet a szókincs bővítése, vagyis azoknak a szavaknak, kifejezéseknek pontos megtervezése, amelyeket meg akarunk tanítani, be akarunk gyakoroltatni. Ez a tanítási óra lexikai előkészítése. A folyamatba be kell vonni a tanulókat is. A tanítási óra hatékonyságát, intenzitását fokozza, ha a lexikai bázis megteremtése is a közös munka eredménye. A tanultakat mindig eredményesebben rögzíthetjük, ha a felfedezés öröméhez, élményéhez juttatjuk a tanulókat. Erre a tanulók egyéni vagy csoportos munkában már rövid gyakorlás után képesek. A tanítási óra e szakaszában az említett segédletek mellett jól használhatók a két- és egynyelvű szótárak (Maly synonymicky slovník, Maly frazeologický slovník), gyermekfolyóiratok (Okienko, Priatel stb.).

A szógyűjtés után az adott szókincs aktivizálása következik, ami sosem jelentheti az új szavak mechanikus bebiflázását, ellenkezőleg: kommunikatív szituációkban kell alkalmazni őket. A gyerekek nagyon szeretik a szerepjátékokat – ezt ki kell használni a társalgási órákon.

Az 5. osztályban, az *Iskolaorvosnál* című leckénél pl. a bevezető, ráhangoló beszélgetés után nemcsak a téma szóanyagát – a leggyakrabban előforduló gyermekbetegségek megnevezését – gyűjtjük össze, de mintegy előkészítésként a dialógusokhoz, a szerepjátékokhoz közösen megfogalmazzuk az előforduló kérdés – válaszvariánsokat is.

Például:

Mi fáj?	Fáj a fejem
Mi bajod van?	Roszzul vagyok
	Roszzul érzem magam
Mi a panaszod? stb.	Meg vagyok fázva
	Lázás vagyok
	Hányingerem van. stb.

Hasonlóan készíthetjük elő az *Utazunk* című téma dialógusait a közös szógyűjtés után kérdések megfogalmazásával, melyek a pályaudvaron, vonaton hangzanak, hangozhatnak el.

Például:

Megváltottad már a menetjegyed?	Félárú vagy egész jeggyel utazunk?
Nyitva van már a pénztár?	Beadjuk a csomagunkat a csomagmegőrzőbe?
Hányadik vágányról indul a vonatunk?	Van jó csatlakozása a vonatoknak?
Hol kell átszállnunk? stb.	

Ilyen előkészítés után a tanulók már képesek változatos és életszerű dialógusokat szerkeszteni, amelyek a nyelvi készség fejlesztésének leghatásosabb és legtermészetesebb formái.

A társalgási témák lexikai előkészítését esetenként jól fel lehet használni a tanult nyelvtani ismeretek gyakorlására is. Az 5. osztályban a *Taneszközeink* című témánál a megnevezések mechanikus felsorolása helyett a Mivel mit csinálunk az órán? kérdésre gyűjthetjük össze a szavakat, s így egyúttal a főnevek eszközhatározós esetvégződéseit (-ou, -om) is begyakorolhatjuk.

	Co robime?
- ou	- om
Ceruzkou piseme.	Perom piseme.
Záložkou označime stranu.	Stetcom malujeme.
Hubkou umyvame tabulu.	Strúhadlom strúhame. stb.

Az *én munkanapon* című rész feldolgozásakor pedig a felszólító módot gyakorolhatjuk a lexikai előkészítésnél.

Mit csinálok reggel?	Mit mond édesanyám?
felkelek	Kelj fel!
megmosakszom	Mosakodj meg!

Ugyanezt csinálhatjuk a *Tisztaság, tisztálkodás* témánál, amikor az összegyűjtött kifejezéseket *Édesanyám utasításai* címszó alatt felszólító mondatokba helyezzük:

Mosd ki a zoknidat!
Hetente mossál fejet!
Vasald ki a ruhádat! stb.

A *vásárlás* témát jól fel lehet használni a melléknév és a főnév egyeztetésének, a nemek megkülönböztetésének gyakorlására.

	Co sme videli v obchodnom dome?
ciernu suknu	zelené saty
hnedé sako	zlté lodicky
sivy jarník	modré nohavice stb.

A társalgási órákat nyelvi játékokkal lehet élénkíteni. A tanult lexikai anyag "számonkérését", "begyakorlását" össze lehet kötni pl. szólánccal, nyelvi totóval, barkochbával, találós kérdések szerkesztésével. A játékosság, az oldott légkör teszi ezeket az órákat nemcsak színesebbé, de a tanulók motiválhatósága miatt sokkal hatékonyabbá is, mint a "tanítás – gyakorlás – számonkérésre" korlátozott, hagyományos tanórákat.

Az irodalomórákon szintén sok lehetőség van a tanulók szókincsének, nyelvi készségének fejlesztésére. Vonatkozik ez elsősorban az 5-6. osztályra. A különböző témakörök (A gyermekkor ösvényein, Repüljetek bátran stb.) olvasmányainak feldolgozásánál általában az irodalomolvasás módszereivel dolgozunk, de a nemzeti-ségi nyelvoktatásban nem kopírozhatjuk a magyar irodalomtanítás módszereit. A tanulók nyelvi hiányosságai miatt ezeket az órákat is elsősorban a nyelvi készség fejlesztésének szolgálatába kell állítani. Ennek a szempontnak kell érvényesülnie már a feldolgozandó szemelvények megválogatásánál is. A szöveggel való munkát a nyelvi

hiányosságok miatt csak akkor kezdhetjük el, ha a tanulók a szöveget tökéletesen értik, ezért itt is az első és legfontosabb feladat a feldolgozandó olvasmányok lexikai előkészítése, azaz eldönteni, hogy melyek az ismeretlen szavak, kifejezések, és ezek közül melyek azok, amelyek a kommunikációs készség szempontjából a legfontosabbnak. Az új szavak ilyen szempontú megkülönböztetése azért fontos, mert az irodalmi szemelvényekben (pl. a mesék, mondák tanításánál) sok archaikus szó is előfordul – ezeket elég csak érteni a tanulóknak. (A szótárban e szavakat egyezményes jellel jelölhetjük.) A szöveggel való közös munkát tehát a szómagyarázat előzi meg. Ennek módja is többféle lehet: kétnyelvű szótár, szinonímák használata, a fogalom körülírása.

A "szinoníma szótár" vezetése nagyon hatásos módszer a szókincs aktivizálása szempontjából, hiszen ebben az esetben az új szó, kifejezés magyarázata a már ismert szóanyaggal történik.

Körülményeink között természetesen a szöveggel való munka is új funkciót kap; nem elégedhetünk meg csupán az irodalmi olvasmányok tartalmának reprodukálásával, a szereplők jellemzésével, irodalomelméleti ismeretek megtanításával – a szöveg irodalmi szempontú "elemzésével". de úgy kell vele dolgoznunk, hogy a hangsúly a tanulók nyelvi készségének fejlesztésére kerüljön. Ha az órai munka megtervezésénél arra koncentrálunk, hogy az irodalmi szöveget hogy lehet felhasználni a szókincsfejlesztés szempontjából, akkor minden irodalomóra ezt a célt is fogja szolgálni.

A társalgási órákhoz hasonlóan, az irodalomórákon is keresni kell a lehetőséget a tanulók kommunikációs készségének fejlesztésére. A dialógusok szerkesztése, a szöveg dramatizálása, eljátszása, az elbeszélő személyének megváltoztatása kedvelt és hatásos módszerek. Jól szolgálja a szókincsfejlesztést, ha az irodalmi szöveget adott nyelvi szempont szerint dolgozzuk fel (pl. a cselekmény elbeszélését segítő igék vagy a jellemzést segítő jelzős kifejezések kikeresése, illetve valamely természeti jelenség leírásánál a szövegben előforduló kifejezéseken kívül a már tanult kifejezések összegyűjtése és az ezekkel való munka).

Ha az irodalomórákon is tudatos és rendszeres szókincsfejlesztő munka folyik, a tanulók képessé válnak önálló fogalmazások elkészítésére is, ahol a közösen összegyűjtött szavakat, kifejezéseket fel tudják használni élményeik, gondolataik kifejezésére.

Ha tehát a társalgási és irodalomórákon is a kommunikatív nyelvfejlesztésre koncentrálunk, a tanítás anyaga nem elsősorban célja, hanem eszköze lesz pedagógiai tevékenységünknek.

MIKLYA BÉLÁNÉ

LAPLÁTOGATÁS

Dörmögő Dömötör

Évtizedek óta ott lapul a polcomon, megfakult színeivel, beporosodott borítójával valami homályos biztonságérzetet ad: titkon saját gyerekkorom el nem múlásával kecsegtet. Akkor, jó húsz éve, mindenkinek ebből olvasott fel a papa, este, ha már a tévéhíradó előtt nem jutott volna idő egy "igazi" mesére. Azóta a világ átszíneződött, a gyerekek a Futrinka utca lakói helyett menetfelszerelésben karatézó teknőcöknek szurkolnak, játékaikat Barbie-rózsaszín giccsfelhő lengi körül, de a *Dörmögő Dömötör* még mindig ott gyűrdök az önjáró műanyagrobotok alatt, rendíthetetlenül. Színei, figurái alig változtak. Csak én nőtem fel – amire nem vagyok túl büszke –, és ma már egy kicsit meghökkenve lapozok bele egykori kedvenc Dörmögőm legutóbbi évfolyamába.